

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav řeckých a latinských studií
Filologie – klasická filologie

Petr Kitzler

Athletae Christi

**Raně křesťanská hagiografie mezi nápodobou a
adaptací**

—

Athletae Christi

**Early Christian Hagiography between Imitation
and Rewriting**

Teze disertační práce

vedoucí: Mgr. Martin Bažil, Ph.D.

2013

Cíl práce

Cílem této práce je zmapovat recepci severoafrického martyrologického textu *Passio Perpetuae et Felicitatis* v literatuře rané církve, a to od doby jeho vzniku v prvním desetiletí třetího století po století páté, kdy zájem o toto vyprávění, nakolik můžeme soudit ze zachovaných pramenů, vrcholí. Právě páté století, spjaté se jménem Augustinovým, představuje symbolický bod zlomu, po němž se vzpomínky na Perpetuu, Felicitu a jejich druhy začínají z literární paměti pomalu vytrácet, aby se nově proměněny a přetvořeny znovu objevily v raném středověku nejen v nejrůznějších martyrologiích, ale později i ve *Zlaté legendě* Jakuba z Voragine. Na obecné úrovni lze práci chápat jako sondu do způsobu, jak se v průběhu doby měnil koncept svatosti ruku v ruce se změnou nábožensko-historickou situací a jak na tuto změnu reagovaly církevní autority. Výsledkem práce je pak nejen komplexní představení recepce *Passio Perpetuae*, ale i pokus o odhalení motivace pozdějších interpretací a spolu s tím nový výklad geneze a účelu pozdějšího přepracování známého jako *Acta Perpetuae*.

I. část: *Passio Perpetuae et Felicitatis* jako pretext

a) *Passio Perpetuae* z hlediska filologického a literárně-historického

První část práce představuje nejprve historický kontext nejstarší mučednické literatury a zkoumá *Passio Perpetuae* jako pretext pozdějších zpracování, přičemž rekapituluje jednotlivé kroky na cestě k poznání tohoto textu, jež byly v odborném bádání učiněny během posledního století.

1) *Passio Perpetuae* je textem, který byl sepsán krátce po událostech, jež líčí, snad mezi léty 203–205.

2) Text se skládá ze tří jazykově i stylisticky odlišných částí, jež v principu potvrzují vyjádření jeho anonymního redaktora, že obsahuje vlastní zápisky mučednice Perpetuy, mučedníka Satury a vyprávění doplněné jím samým. Ačkoli je jisté, že text, jak jej dnes máme k dispozici, tento anonymní redaktor jazykově upravoval (a jen stěží tedy obsahuje skutečná *ipsissima verba* obou mučedníků tak, jak je zapsali „vlastní rukou“), přesto ho na základě dokladů, jež jsou k dispozici, nelze považovat za smyšlený či zfalšovaný a autentická se zdají být i vidění, jež se v Perpetuíných a Saturových pasážích objevují.

3) Anonymním redaktorem, jenž byl očitým svědkem popisovaných událostí (což ovšem neznamená, že jím doplněné pasáže musí těmto událostem *verbatim* odpovídat), nebyl Tertullianus z Kartága.

4) Ze zachovaného řeckého a latinského znění je třeba latinskou verzi považovat za prvotní a řeckou za pozdější převod, který ovšem pravděpodobně nevznikl překladem právě oné latinské verze, kterou dnes máme k dispozici.

5) *Passio Perpetuae* není montanistickým dokumentem a nelze na ni ani nahlížet prizmatem pozdějšího schematického dělení na „ortodoxní“ a „heretický“ (montanistický).

b) *Passio Perpetuae* jako „revoluční“ text a jeho inovativní rysy

V kontextu raně křesťanské a zvláště martyrologické literatury text obsahuje řadu prvků, jež odporují dobovým hierarchiím, a to sociálním, genderovým či teologickým. Perpetue je v textu přiznána společenská i duchovní (teologická) autorita, která na jedné straně v rámci antické společnosti zcela odporovala tradičnímu postavení mladé ženy (a jejímu ukotvení v síti sociálních a rodinných vztahů, především s ohledem na *patria potestas*), na straně druhé exemplifikovala mimořádnou moc mučedníků v rámci ještě pevně nehierarchizované institucionalizující se církve. Ačkoli příklady podobné duchovní moci mučedníků známe i z jiných raně křesťanských martyrologických textů (a potvrzují ji kupříkladu i zmínky u Tertulliana), v *Passio Perpetuae* jsou jednak přítomny v nezvykle vysoké míře, jednak jsou zcela jasně artikulovány.

Repertoár těchto duchovních darů přitom sahá daleko za charismata známá z dřívější tradice (vidění odhalující budoucnost, přítomnost Krista v mučednících a jejich pevné spojení s ním, jejich přímluvná moc, díky níž si od nich věřící vyprošují odpuštění hříchů) a některé aspekty lze označit za bezprecedentní. To se týká nejen Perpetuiny implicitně naznačené schopnosti urovnávat spory mezi vysoce postavenými hodnostáři církve, ale zejména toho, že je svými přímluvnými modlitbami schopna vymoci odpuštění trestu pro svého zemřelého pohanského bratra.

bb) subverze socio-genderových hierarchií

Passio Perpetuae v sobě sjednocovala potenciálně revoluční prvky hned ze dvou oblastí. V oblasti společenské jasně artikulovala křesťanskou identitu (*Christianus sum*), kterou zároveň konstruovala radikálním odvržením jejího nekřesťanského či pozemského korelátu, který zahrnoval všechny tradiční rodinné i sociální vazby, jež musely být zpřetrhány, pokud se chtěl křesťan skutečně patřit do rodiny Božích věrných. Perpetuina příklad rovněž ukazoval, že v tomto společenství, pro něž mučednická smrt představuje vstup do skutečného života, už neplatí striktně vymezené role, jež společnost předepisuje, a že převrácení tradičních hodnot má svůj obraz i v rovině genderové: žena, již Bůh vyznamenal mučednictvím, nemůže jednat podle antických standardů čistě žensky, ale svým jednáním si osvojuje i charakteristiky v antice tradičně považované za mužské. Vposledku je to mučednice sama, kdo ovládá a směřuje svůj život a získává moc nad ostatními, byť se toto znovuzískání vlastní autonomie a sebeurčení děje za cenu sebeobětování v nápodobě Krista.

bc) moc mučedníků a teologické implikace

V oblasti teologické *Passio Perpetuae* stvrzovala mimořádnou autoritu a moc Božích svědků a dosvědčovala živé působení Ducha svatého, jež se nevyčerpalo pouze v biblických dobách, ale díky němuž jsou i nadále rozdělovány duchovní dary, včetně těch, jež se zdají být nové či nezvyklé. Věřícím rovněž poskytovala důkaz o posmrtném údělu těch, kdo ve své víře vytrvají až do konce, a o jejich slávě, jež je po završeném mučednictví čeká v nebi po pravici samotného Krista. Právě v *Passio*

Perpetuae je rovněž přítomen rozšířený koncept mučedníka, z něhož se stává *alter Christus* a jehož duchovní moc převyšuje institucionální autoritu představitelů církve. Perpetua může svými modlitbami změnit osud svého zemřelého bratra a křesťané, kteří si její mučednický zápas a dary, kterými ji Bůh vyznamenal, pravidelně připomínají při předčítání zprávy o jejím umučení při liturgii církve, mohou skrze nápodobu jejího života a mučednické smrti, jež je nápodobou umučení Kristova (*imitatio Christi*), doufat v podobnou milost.

II. část: *Passio Perpetuae et Felicitatis* a její pozdější interpreti

Revoluční potenciál *Passio Perpetuae*, jenž mohl být chápán jako implicitní podvracení sociálně-genderových i teologických schémat, neunikl pozdějším čtenářům či posluchačům tohoto textu, což je patrné z toho, že jeho interpreti v dalších letech křesťanským věřícím ukazovali, jak textu správně rozumět. Ačkoli se v souvislosti s pozdější recepcí *Passio Perpetuae* nevyhýbám slovům jako manipulace, přeznačení či normalizace, tyto termíny nemají ryze negativní konotace – práce autorů pozdějších textů, v nichž je Perpetue, Felicitě a jejich druhům věnována pozornost, a jejich chápání a reinterpretace původní *passio* byla logickým důsledkem měnící se doby, kterou zásadní měrou ovlivnil konec pronásledování křesťanů. „Doba, kdy mučednická smrt přestává být reálnou životní alternativou pravověrného křesťana, si žádala nové hrdiny, kteří si svůj ‚věvec spravedlnosti‘ (*corona iustitiae*) nezasloužili jednorázovým sebeobětováním, nýbrž ‚každodenním‘ mučednictvím (*martyrium cottidianum*), spočívajícím v přísném asketickém odříkání,“ píše výstižně Jiří Šubrt.¹ Dobře patrné je to zejména v první fázi recepce *Passio Perpetuae*, k níž dochází ještě v dobách pronásledování křesťanů za Decia, Valeriana a Galliena v polovině 3. století.

a) první fáze recepce: *admiratio et imitatio* – Tertullianus a severoafrické *passiones* 3. století

Právě ve 3. století, v době, kdy v severoafrickém prostředí ještě stále rezonuje Tertullianovo přesvědčení o tom, že mučednická smrt je vrcholem a dokonalým naplněním života křesťana, jehož duše – jak dovozuje právě i na základě *Passio Perpetuae* – po mučednické smrti vstupuje rovnou na nebesa, sehrává *Passio Perpetuae* klíčovou roli v dějinách přinejmenším severoafrické hagiografie. Jakému vlivu a vážnosti se text padesát let od svého vzniku těšil, naznačují *Passio Montani et Lucii* a *Passio Mariani et Iacobi*, které recipují *Passio Perpetuae* sice *tacite*, ale jak po stránce strukturní a obsahové, tak lexikální. Ve stejné době však již poprvé zaznívají hlasy, které se kultu mučedníků snaží dát institucionalizovaný rámec uvnitř tvořící se církevní hierarchie a které se, zatím ještě stále neadresně, snaží korigovat úctu, kterou k Perpetue a jejím druhům chovají věřící. Pontius se ve své *Vita Cypriani* jasně drží zásady formulované implicitně samotným Cyprianem, totiž že biskup stojí

¹ Šubrt, J., „Ecclesia martyrum“, c. d., s. 59n.

v rámci církve výše než mučedníci, zvláště když Perpetua a další křesťané, k jejichž počtě byla *Passio Perpetuae* sepsána, byli pouhými katechumeny.

b) druhá fáze: *admiranda, non imitanda* – Augustinus a jeho následovníci

O tom, jakou proměnou prošel kult mučedníků po Konstantinově obratu, svědčí nejlépe ta část recepce *Passio Perpetuae*, která je spjata s Augustinem a jeho pokračovateli. Hlavním problémem je totiž ve 4. a 5. století pro hipponského církevního otce samotný fakt, že mučednictví sice již nepředstavuje dokonalý vrchol křesťanského života (zvláště s ohledem na donatistické mučedníky), ale mučednická tradice prvních tří staletí je stále živá, protože zpřítomňovaná (*repraesentatio* z *Pass. Perp.* 1,1) při pravidelném liturgickém čtení mučednických akt a připomínaná při slavnostech na počest mučedníků. Původní exemplární funkce martyrologických vyprávění je však v Augustinově době již kontraproduktivní a v případě Perpetuiny subverze (ještě stále) platných (a v mnoha ohledech nyní mnohem striktněji definovaných či kodifikovaných) hierarchií je poselství textu třeba věřícím vyložit tak, aby odpovídalo změněné době i proměněnému ideálu svatosti.

Také Augustinus rozlišuje dvě hlavní problematické a potenciálně podvratné složky v rámci *Passio Perpetuae*: na jedné straně je to Perpetuina duchovní moc mučednice a schopnost účinně intervenovat ve prospěch zemřelého, na straně druhé je to její odvržení většiny standardních společenských norem. Zatímco první téma, jak Augustinus chápe, je záležitostí spíše subtilních teologických spekulací (byť s obecným přesahem do vztahu mezi jednotlivcem–laikem a autoritou–církví), druhá oblast se týká především prostých věřících.

I proto se snaží teologické nebezpečí plynoucí z Perpetuiny proklamované schopnosti změnit posmrtný osud jejího bratra zažehnat spekulativní interpretací příslušné pasáže v učeném teologickém pojednání, zatímco k normalizaci sociálních schémat sahá ve svých *Sermones ad populum*. Tato oblast mu také poskytuje mnohem více prostoru k reinterpetaci: jakkoli v jeho kázáních nechybí polemika s pelagiány a donatisty, jeho hlavním cílem je přenést mučednictví z oblasti osobního prožitku jednotlivce mimořádně blízkého Bohu do obecné teologické roviny, v níž není nejpodstatnější, jací mučedníci či mučednice byli obdařeni kterými výjimečnými dary, ale že se tak dělo v Kristu a k jeho slávě. Mučednictví pro něho představuje uzavřenou etapu lidských dějin a protagonisté mučednických zápasů jsou prezentováni jako nepoměřitelní velikáni z minulosti, jejichž činy dnes již nemůžeme vzhledem ke své nepatrnosti napodobit – můžeme nad jejich skutky pouze žasnout a obdivovat je, neboť se v nich mimořádným způsobem projevila Kristova moc.

Augustinova autorita ovlivnila jeho severoafrické žáky a následovníky, kteří ve svých kázáních, jež Perpetue a jejím druhům věnovali, prakticky jen opakují motivy, jež on sám rozpracoval.

c) vrchol reinterpetací a jejich završení – *Acta Perpetuae* a jejich zhodnocení

Tato reinterpetační cesta, již *Passio Perpetuae* za necelých tři sta let urazila, dosahuje cíle v textu, tradičně označovaném jako *Acta Perpetuae*, jenž se dochoval ve dvou

odlišných verzích. Tomuto textu dosud nebyla věnována ucelená pozornost a jeho funkci i dobu a okolnosti vzniku provázely nejasnosti. Jednu z možností, jak k němu přistupovat, představují poslední kapitoly této práce, jež se pokoušejí odpovědět i na tyto otázky. Funkce *Acta Perpetuae* se totiž podle mého názoru osvětluje právě až při celistvém prozkoumání literární reflexe *Passio Perpetuae*. Jednotlivé texty, jež *Passio Perpetuae* recipují, je po mém soudu třeba chápat jako dílčí fáze dynamického procesu, při jehož uskutečňování sehrává nejpodstatnější roli změna historicko-teologických paradigmat, kterou se tyto dílčí etapy snaží reflektovat. Cílem díla pak je, aby na každé z těchto fází byl dobovému publiku předložen takový text, jenž bude nejen v souladu s jeho horizontem očekávání, ale rovněž v souladu s právě platným (a tedy dobově podmíněným) ideálem svatosti. Z tohoto pohledu se *Acta Perpetuae* jeví jako vyvrcholení těchto snah, které bylo zapsáno za tím účelem, aby integrovalo všechny dřívější pokusy o reinterpetaci či normalizaci *Passio Perpetuae*.

Vzhledem k tomu, že z textu *Acta Perpetuae* jsou odstraněny všechny prvky, jež za problematické považoval Augustinus, a rovněž se v nich vyskytují některá slovní spojení, která se objevují i v Augustinových kázáních, lze vyslovit hypotézu, že *Acta Perpetuae* (přínejmenším recenzi A, která je jistě starší než recenze B) sepsal někdy kolem poloviny 5. století Augustinův žák či následovník, jenž byl dobře obeznámen s Augustinovou interpretací *Passio Perpetuae*. Jeho hlavní pohnutkou přitom bylo připravit takový text, jenž by svým zněním odpovídal teologickým i sociálním standardům této doby a z příběhu Perpetuy, Felicity a jejich druhů by definitivně učinil *admiranda, non imitanda*.

Bibliografie

a) Citované primární texty

- Acta Cypriani* (= *Acta Cypr.*), (ed.) Bastiaensen, A. A. R., in: týž et alii (eds.), *Acti e passioni dei martiri*, Fondazione Lorenzo Valla / Arnoldo Mondadori Editore, Milano 1987, s. 206–231 (česky: „Akta Cyprianova“, přel. I. Adámková, in: P. Kitzler [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009, s. 219–230).
- Acta Iustini* (= *Acta Iust.*), (ed.) Hilhorst, A., in: Bastiaensen, A. A. R. et alii (eds.), *Acti e passioni dei martiri*, Fondazione Lorenzo Valla / Arnoldo Mondadori Editore, Milano 1987, s. 47–57 (česky: „Akta Iústina a jeho druhů“, přel. P. Dudzik, in: P. Kitzler [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009, s. 75–81).
- Acta Maximii* (= *Acta Max.*), (eds.) Knopf, R., Krüger, G., Ruhbach, G., in: *Ausgewählte Märtyrerakten*, Mohr Siebeck, Tübingen 1965⁴, s. 60–61 (česky: „Akta Maximova“, přel. P. Kitzler, in: týž [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009, s. 213–218).
- Acta Pauli et Theclae* (= *Acta P. et Th.*), (ed.) Lipsius, R. A., in: *Acta apostolorum apocrypha*, I, Olms, Hildesheim – New York 1972 (přetisk; česky: „Skutky Pavla a Thekly“, přel. L. Kopecká, in: J. A. Dus [ed.], *Novozákonní apokryfy, II: Příběhy apoštolů*, Vyšehrad, Praha 2003, s. 185–197).
- Acta Scillitanorum* (= *Acta Scill.*), (ed.) Bastiaensen, A. A. R., in: týž et alii (eds.), *Acti e passioni dei martiri*, Fondazione Lorenzo Valla / Arnoldo Mondadori Editore, Milano 1987, s. 97–105 (česky: „Akta mučedníků ze Scilli“, přel. P. Kitzler, in: týž [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009, s. 115–122).
- Acta Sebastiani* (= *Acta Sebast.*), *PL* 17 [1879], 1113–1150 (česky: „Akta Šebestiánova“, přel. P. Kitzler, in: týž [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků II. Výbor z latinské a řecké martyrologické literatury 4. a 5. století*, Vyšehrad, Praha 2011, s. 189–239).
- Ambrosius z Milána, *De officiis* (= *De off.*), (ed.) Testard, M., Brepols, Turnhout 2000 (CCL 15).
- Ambrosius z Milána, *Sermo contra Auxentium* (= *Sermo c. Auxent.*), (ed.) Zelzer, M., in: Ambrosius, *Epistularum liber decimus. Epistulae extra collectionem. Gesta concilii Aquileiensis*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1982 (CSEL 82,3).
- Augustinus, *Ad catholicos de secta Donatistarum*, (ed.) Petschenig, M., Tempsky – Freytag, Wien – Leipzig 1909 (CSEL 52).
- Augustinus, *De natura et origine animae* (= *De nat. orig. an.*), (ed.) Vrba, C. F., Zycha, J., Tempsky – Freytag, Wien – Leipzig 1913 (CSEL 60).
- Augustinus, *Enarrationes in psalmos* (= *Enarr. psalm.*), (eds.) Dekkers, E., Fraipont, I., I–III, Brepols, Turnhout 1956 (CCL 38–40).
- Augustinus, *Retractationes* (= *Retract.*), (ed.) Mutzenbecher, A., Brepols, Turnhout 1984 (CCL 57).
- Augustinus, *Sermo 159A = Sermo de honorandis vel contemnendis parentibus*, (ed.) Dolbeau, F., „Sermons inédits de saint Augustin prêchés en 397 (3ème série)“, *Revue Bénédictine* 102, 1992, s. 267–297 (editio princeps na s. 288–297; přetištěno rovněž in: týž, *Augustin d'Hippone. Vingt-six sermons au*

- peuple d'Afrique*, Institut d'Études Augustiniennes, Paris 2009², s. 84–99, edice na s. 90–99).
- Augustinus, *Sermo 282auct.*, (eds.) Schiller, I., Weber, D., Weidmann, C., „Sechs neue Augustinuspredigten. Teil 1 mit Edition dreier Sermones“, WS 121, 2008, s. 260–264.
- Augustinus, *Sermones 280–282*, PL 38,1280–1286.
- Concilia Africae A. 345 – A. 525*, (ed.) Munier, C., Brepols, Turnhout 1974 (CCL 249).
- Cyprianus, *Epistulae (= Ep.)*, (ed.) Diercks, G. F., I–III, Brepols, Turnhout 1994–1999 (CCL 3B–D).
- Euripidés, *Hecuba (= Hec.)*, (ed.) Daitz, S. G., Teubner, Leipzig 1973.
- Eusebios z Kaisareie, *Historia ecclesiastica (= Hist. eccl.)*, (eds.) Schwartz, E., Mommsen, Th., I–III, J. C. Hinrich, Leipzig 1903–1909 (GCS 9,1–3).
- Hieronymus, *De viris illustribus (= De vir. ill.)*, (ed.) Richardson, E., Teubner, Leipzig 1896.
- Homéros, *Iliás (= Il.)*, (ed.) West, M. L., I–II, K. G. Saur, München – Leipzig 1998–2000.
- Charitón, *De Chaerea et Callirhoe (= De Chaer. et Call.)*, (ed.) Molinié, G., Les Belles Lettres, Paris 1979 (česky: „Příběhy Chairea a Kallirrhoy“, přel. R. Mertlík, R. Hošek, in: *Dobrodružství lásky. Řecký román I*, Arista – Baset, Praha 2001 [Antická knihovna, 62]).
- Chronica minora*, MGH AA, 9, *Chronica Minora 1*, Weidmann, Berlin 1892.
- Jacobus a Voragine, *Legenda Aurea vulgo Historia Lombardica dicta*, (ed.) Graesse, Th., G. Koebner, Vratislaviae 1890³.
- Martyrium Apollonii (= Mart. Apol.)*, (ed.) Musurillo, H., in: *The Acts of the Christian Martyrs*, Clarendon Press, Oxford 1972, s. 90–105 (česky: „Umučení Apollónia [Apollóia]“, přel. P. Dudzik, in: P. Kitzler [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009, s. 123–135).
- Martyrium Carpi, Papyli et Agathonicae, recensio latina (= Mart. Carp. B.)*, (ed.) Musurillo, H., in: *The Acts of Christian Martyrs*, Clarendon Press, Oxford 1972, s. 22–37.
- Martyrium Lugdunensium (= Mart. Lugd.)*, (ed.) Orbán, A. P., in: Bastiaensen, A. A. R. et alii (eds.), *Acti e passioni dei martiri*, Fondazione Lorenzo Valla / Arnaldo Mondadori Editore, Milano 1987, s. 59–95 (česky: „Dopis lyonské obce“, přel. P. Dudzik, in: P. Kitzler [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009, s. 93–113).
- Martyrium Pionii (= Mart. Pion.)*, (ed.) Hilhorst, A., in: Bastiaensen, A. A. R. et alii (eds.), *Acti e passioni dei martiri*, Fondazione Lorenzo Valla / Arnaldo Mondadori Editore, Milano 1987, s. 149–191 (česky: „Umučení Pionia a jeho druhů“, přel. P. Dudzik, in: P. Kitzler [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009, s. 175–199).
- Martyrium Polycarpi (= Mart. Polyc.)*, (ed.) Orbán, A. P., in: Bastiaensen, A. A. R. et alii (eds.), *Acti e passioni dei martiri*, Fondazione Lorenzo Valla / Arnaldo Mondadori Editore, Milano 1987, s. 3–31 (česky: „Umučení Polykarpa“, přel. P. Dudzik, in: P. Kitzler [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009, s. 55–74).
- Passio Donati Advocati (= Pass. Donat.)*, (ed.) Dolbeau, F., „La ‚Passio sancti Donati‘ (BHL 2303 b). Une tentative d'édition critique“, in: *Memoriam sanctorum venerantes. Miscellanea in onore di Monsignor Victor Saxer*, Pontificio Istituto di archeologia cristiana, Città del Vaticano 1992, s. 251–267 (česky: „Umučení Donata z Advocaty“, přel. P. Kitzler, in: týž [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků II. Výbor z latinské a řecké martyrologické literatury 4. a 5. století*, Vyšehrad, Praha 2011, s. 241–256).
- Passio Isaac et Maximiani (= Pass. Is. Max.)*, (ed.) Mastandrea, P., „Passioni di martiri donatisti (BHL 4473 e 5271)“, *AB* 113, 1995, s. 76–88 (česky: „Umučení Izáka a Maximiana“, přel. P. Kitzler, in: týž [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků II. Výbor z latinské a řecké martyrologické literatury 4. a 5. století*, Vyšehrad, Praha 2011, s. 279–299).
- Passio Marculi (= Pass. Marcul.)*, (ed.) Mastandrea, P., „Passioni di martiri donatisti (BHL 4473 e 5271)“, *AB* 113, 1995, s. 65–75 (česky: „Umučení Marcula“, přel. I. Adámková, P. Kitzler, in: P. Kitzler [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků II. Výbor z latinské a řecké martyrologické literatury 4. a 5. století*, Vyšehrad, Praha 2011, s. 257–277).
- Passio Mariani et Iacobi (= Pass. Mar. Iac.)*, (ed.) Musurillo, H., in: *The Acts of the Christian Martyrs*, Clarendon Press, Oxford 1972, s. 197–213 (česky: „Umučení svatých Mariana a Jakuba“, přel. P. Kitzler, in: týž [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009, s. 257–272).
- Passio Montani et Lucii (= Pass. Montan.)*, (ed.) Dolbeau, F., „La Passion des saints Lucius et Montanus, Histoire et édition du texte“, *REAug* 29, 1953, s. 39–82 (česky: „Umučení svatých Montana a Lucia“, přel. P. Kitzler, in: týž [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009, s. 273–291).
- Passio sanctae Felicitatis et septem filiorum eius*, in: Ruinart, Th. (ed.), *Acta martyrum*, Sumtibus G. Josephi Manz, Ratisbonae (přetisk) 1859, s. 72–74.
- Passio Perpetuae et Felicitatis (= Pass. Perp.)*, *Acta Perpetuae (= Acta Perp.)*, (ed.) van Beek, C. I. M. I., *Passio sanctorum Perpetuae et Felicitatis*. Volumen I: *Textum Graecum et Latinum ad fidem codicum MSS. edidit C. I. M. I. van Beek. Accedunt Acta brevia SS. Perpetuae et Felicitatis*, Dekker et Van De Vegt, Noviomagi 1936 (česky: „Umučení svatých Perpetuy a Felicity – Akta Perpetuina A“, přel. P. Kitzler, in: týž [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009, s. 137–173).
- Passio Perpetuae et Felicitatis*, (ed.) Formisano, M., *La Passione di Perpetua e Felicita*, BUR, Milano 2008.
- Passio Perpetuae et Felicitatis*, (eds.) Harris, J. A., Gifford, S. K., *The Acts of the Martyrdom of Perpetua and Felicitas. The Original Greek Text Now First Edited from a MS. in the Library of the Convent of the Holy Sepulchre at Jerusalem*, C. J. Clay and Sons, London 1890.
- Passio Perpetuae et Felicitatis*, (ed.) Heffernan, T. J., *The Passion of Perpetua and Felicity*, Oxford University Press, Oxford 2012.
- Passio Perpetuae et Felicitatis*, (ed.) Holstenius, L., *Passio sanctorum martyrum Perpetuae et Felicitatis. Prodit nunc primum e MS. Codice Sacri Casinensis Monasterii. Opera et studio Lucae Holstenii Vaticanae Basil. Canon. et Bibliothecae Praefecti. Notis eius Posthumis adiunctis*, apud P. Poussinum, Romae 1663.
- Passio Perpetuae et Felicitatis*, (ed.) Holstenius, L., *Passio SS. Perpetuae et Felicitatis, cum notis Lucae Holstenii, Vaticanae Bibliothecae Praefecti. Item Passio Bonifacii Romani Martyris. Eiusdem Lucae Holstenii Animadversa ad Matyrologium Romanum Baronii. His accedunt Acta Sanctorum Martyrum Tarachi, Probi & Andronici. Ex codice MS. S. Victoris Parisiensis*, apud Carolum Savreux, Parisiis 1664.
- Passio Perpetuae et Felicitatis*, (ed.) Robinson, J. A., *The Passion of S. Perpetua Newly Edited from the MSS. with an Introduction and Notes. Together with an Appendix Containing the Original Latin Text of the Scillitan Martyrdom*, Cambridge University Press, Cambridge 1891.
- Pontius, *Vita Cypriani (= Vita Cypr.)*, (ed.) Bastiaensen, A. A. R., in: *Vita dei santi*, III: *Vita di Cipriano. Vita di Ambrogio. Vita di Agostino*, Fondazione Lorenzo Valla / Arnaldo Mondadori Editore, Milano 1989³, s. 4–49 (česky: „Život Cypriánův“, přel. P. Kitzler, I. Adámková, in: P. Kitzler [ed.], *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009, s. 231–256).

- Possidius, *Operum sancti Augustini elenchus*, (ed.) Wilmart, A., *Miscellanea Agostiniana II*, Tipografia Poliglotta Vaticana, Roma 1931, s. 161–208.
- Pseudo-Augustinus, *Sermo 394*, *PL 39*, 1715–1716.
- Pseudo-Augustinus, *Sermo 394A*, (ed.) Dolbeau, F., „Un sermon inédit d'origine africaine pour la fête des Saintes Perpétue et Félicité“, *AB 113*, 1995, s. 89–106 (přetištěno rovněž in: týž, *Augustin et la prédication en Afrique. Recherches sur divers sermons authentiques, apocryphes ou anonymes*, Institut d'Études Augustiniennes, Paris 2005, s. 337–354).
- Quodvultdeus, *De tempore barbarico I*, (ed.) Braun, R., in: *Opera*, Brepols, Turnhout 1976 (CCL 60).
- Spartianus, *Septimius Severus (= Sept. Sev.)*, (ed.) Hohl, E., in: *Scriptores Historiae Augustae*, I–II, Teubner, Leipzig 1965.
- Tertullianus, *Ad martyras (= Ad mart.)*, (ed.) Dekkers, E., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 1; česky: „Q. S. F. Tertullianus – Povzbuzení mučedníkům [Ad martyras]“, přel. P. Kitzler, *Teologický sborník 4*, 2002, s. 55–62).
- Tertullianus, *Ad nationes (= Ad nat.)*, (ed.) Borleffs, J. G. Ph., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 1).
- Tertullianus, *Ad Scapulam (= Ad Scap.)*, (ed.) Dekkers, E., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 2).
- Tertullianus, *Adversus Marcionem (= Adv. Marc.)*, (ed.) Kroymann, A., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 1).
- Tertullianus, *Adversus Praxean (= Adv. Prax.)*, (eds.) Kroymann, A., Evans, E., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 2).
- Tertullianus, *Apologeticum (= Apol.)*, (ed.) Dekkers, E., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 1).
- Tertullianus, *De anima (= De an.)*, (ed.) Waszink, J. H., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 2).
- Tertullianus, *De baptismo (= De bapt.)*, (ed.) Borleffs, J. G. Ph., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 1).
- Tertullianus, *De corona*, (ed.) Kroymann, A., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 2).
- Tertullianus, *De oratione (= De or.)*, (ed.) Diercks, G. F., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 1).
- Tertullianus, *De praescriptione haereticorum (= De praescr. haer.)*, (ed.) Refoulé, R. F., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 1).
- Tertullianus, *De resurrectione mortuorum (= De resurr. mort.)*, (ed.) Borleffs, J. G. Ph., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 2).
- Tertullianus, *De spectaculis (= De spect.)*, (ed.) Dekkers, E., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 1; česky: Tertullianus, *O hrách – De spectaculis*, přel. P. Kitzler, Oikoymenh, Praha 2004).
- Tertullianus, *Scorpiace (= Scorp.)*, (eds.) Reifferscheid, A., Wissowa, G., Brepols, Turnhout 1954 (CCL 2).
- [*Tractatus*] *De SS. Perpetua et Felicitate (= De SS. Perp. et Fel.)*, (ed.) Hamman, A., in: *Patrologiae Latinae Supplementum*, III, Editions Garnier Frères, Paris 1963, sl. 303–306.
- Victor Vitensis, *Historia persecutionis Africanae provinciae (= Hist. pers.)*, (ed.) Petschenig, M., Gerold, Wien 1881 (CSEL 7).

b) Citovaná sekundární literatura

- Amat, J., „L'authenticité des songes de la Passion de Perpétue et de Félicité“, *Augustinianum 29*, 1989, s. 177–191.
- Amat, J., „Introduction“, in: táž (ed.), *Passion de Perpétue et de Félicité suivi des Actes*, Cerf, Paris 1996, s. 19–94 a 265–276.
- Amat, J., „La langue des Passions africaines du IIIe siècle“, in: H. Petersmann, R. Kettemann (eds.), *Latin vulgaire – latin tardif*, V, Winter, Heidelberg 1999, s. 301–307.
- Amat, J., *Songes et visions. L'au-delà dans la littérature latine tardive*, Études Augustiniennes, Paris 1985.
- Ameling, W., „Femina liberaliter instituta – Some Thoughts on a Martyr's Liberal Education“, in: J. N. Bremmer, M. Formisano (eds.), *Perpetua's Passions. Multidisciplinary Approaches to the Passio Perpetuae et Felicitatis*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 78–102.
- Ames, C., „Género y martirio. Sobre la Passio Perpetuae“, *Auster 1997*, s. 47–64.
- Aronen, J., „Indebtedness to Passio Perpetuae in Pontius' Vita Cypriani“, *VChr 38*, 1984, s. 67–76.
- Aronen, J., „Marianus' Vision in the Acts of Marianus and Iacobus“, *WS 97*, 1984, s. 169–186.
- Aronen, J., „Pythia Carthaginis o immagini cristiane nella visione di Perpetua?“, in: A. Mastino (ed.), *L'Africa romana: atti del 6. Convegno di studio*, V, 2, Edizioni Gallizzi, Sassari 1989, s. 643–648.
- Aubé, B., *Polyeucte dans l'histoire*, Librairie de Firmin-Didot, Paris 1882.
- Auerbach, E., *Literary Language and Its Public in Late Latin Antiquity and in the Middle Ages*, přel. R. Manheim, Princeton University Press, Princeton 1993.
- Bähnk, W., *Von der Notwendigkeit des Leidens. Die Theologie des Martyriums bei Tertullian*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2001.
- Barnes, T. D., *Early Christian Hagiography and Roman History*, Mohr Siebeck, Tübingen 2010.
- Barnes, T. D., „Legislation against the Christians“, *JRS 58*, 1968, s. 32–50.
- Barnes, T. D., „Pre-Decian Acta Martyrum“, *JThS, N. S.* 19, 1968, s. 509–531.
- Barnes, T. D., *Tertullian. A Historical and Literary Study*, Oxford University Press, Oxford 1985².
- Barton, C. A., „The Scandal of the Arena“, *Representations 27*, 1989, s. 1–36.
- Bastiaensen, A. A. R., „Commento alla ‚Passio Perpetuae et Felicitatis‘“, in: týž et alii (eds.), *Atti e passioni dei martiri*, Fondazione Lorenzo Valla / Arnaldo Mondadori Editore, Milano 1987, s. 412–452.
- Bastiaensen, A. A. R., „Introduzione“, in: týž et alii (eds.), *Atti e passioni dei martiri*, Fondazione Lorenzo Valla / Arnaldo Mondadori Editore, Milano 1987, s. IX–XL.
- Bastiaensen, A. A. R., „Tertullian's Reference to the ‚Passio Perpetuae‘ in ‚De Anima‘ 55,4“, *SPatr 17/2*, 1982, s. 790–795.
- Baumeister, Th., „Der heilige Bischof. Überlegungen zur Vita Cypriani“, in: týž, *Martyrium, Hagiographie und Heiligenverehrung im christlichen Altertum*, Herder, Roma – Freiburg – Wien 2009, s. 212–216.
- Baumeister, Th., „Nordafrikanische Märtyrer in der frühen römischen Heiligenverehrung“, in: týž, *Martyrium, Hagiographie und Heiligenverehrung im christlichen Altertum*, Herder, Roma – Freiburg – Wien 2009, s. 293–304.

- van Bavel, T. J., „The Cult of Martyrs in St. Augustine. Theology versus Popular Religion?“, in: M. Lamberigts, P. van Deun (eds.), *Martyrium in Multidisciplinary Perspective. Memorial Louis Reekmans*, Peeters, Leuven 1995, s. 351–361.
- van Beek, C. I. M. I., *Passio sanctarum Perpetuae et Felicitatis*, vol. I: *Textum Graecum et Latinum ... Accedunt Acta brevia SS. Perpetuae et Felicitatis*, Dekker et Van De Vegt, Noviomagi 1936.
- Beretta, Ch., „La visione di Dinocrate nella Passio Perpetuae come ermeneutica di 1 Cor 15,29“, *Annali di scienze religiose* 7, 2002, s. 195–223.
- Berger, T., *Gender Differences and the Making of Liturgical History. Lifting a Veil on Liturgy's Past*, Ashgate, Farnham – Burlington 2011.
- Berschin, W., *Biographie und Epochenstil im lateinischen Mittelalter, I: Von der Passio Perpetuae zu den Dialogi Gregors des Größten*, Hiersemann Verlag, Stuttgart 1986.
- Biale, D., *Blood and Belief. The Circulation of a Symbol between Jews and Christians*, University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 2007.
- Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis, supplementi editio altera auctior*, Bruxellis 1911.
- Binder, T., *Semen est sanguis Christianorum. Literarische Inszenierungen von Macht und Herrschaft in frühchristlicher Literatur*, Logos Verlag, Berlin 2005.
- Birley, A. R., *Septimius Severus. The African Emperor*, Routledge, London – New York 1999³.
- Birley, A. R., „Voluntary Martyrs in the Early Church: Heroes or Heretics?“, *Cristianesimo nella storia* 27, 2006, s. 99–127.
- Bisbee, G. A., *Pre-Decian Acts of Martyrs and Commentarii*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.) 1986.
- Blank, J., „Zum Problem ‚Häresie‘ und ‚Orthodoxie‘ im Urchristentum“, in: G. Dautzenberg, H. Merklein, K. Müller (eds.), *Zur Geschichte des Urchristentums*, Herder, Freiburg – Basel – Wien 1979, s. 142–160.
- den Boeft, J., „The Editor's Prime Objective: Haec in Aedificationem Ecclesiae Legere“, in: J. N. Bremmer, M. Formisano (eds.), *Perpetua's Passions. Multidisciplinary Approaches to the Passio Perpetuae et Felicitatis*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 169–179.
- den Boeft, J., Bremmer, J. N., „Notiunculae martyrologicae II“, *VChr* 36, 1982, s. 383–402.
- den Boeft, J., Bremmer, J. N., „Notiunculae martyrologicae VI. Passio Perpetuae 2, 16 and 17“, in: J. Leemans (ed.), *Martyrdom and Persecution in Late Antique Christianity. Festschrift Boudewijn Dehandschutter*, Peeters, Leuven – Paris – Walpole, MA 2010, s. 47–63.
- Børresen, K. E., „In Defence of Augustine: How Femina is Homo“, in: B. Bruning, M. Lamberigts, J. van Houtem (eds.), *Collectanea augustiniana. Mélanges T. J. van Bavel*, Augustinian Historical Institute, Leuven 1990, s. 411–428.
- Braun, R., „Nouvelles observations linguistiques sur le rédacteur de la ‚Passio Perpetuae‘“, *VChr* 33, 1979, s. 105–117 (přetištěno rovněž in týž, *Approches de Tertullien. Vingt-six études sur l'auteur et sur l'oeuvre [1955–1990]*, Institut d'Études Augustiniennes, Paris 1992, s. 287–299).
- Braun, R., „Tertullien est-il le rédacteur de la Passio Perpetuae?“, *REL* 33, 1955, s. 79–81.
- Braun, R. et alii (eds.), *Chronica Tertulliana et Cyprianea 1975–1994*, Institut d'Études Augustiniennes, Paris 1999.
- Bremmer, J. N., „Contextualizing Heaven in Third-Century North Africa“, in: R. S. Boustán, A. Yoshiko Reed (eds.), *Heavenly Realms and Earthly Realities in Late Antique Religions*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 159–173.
- Bremmer, J. N., „Felicitas: The Martyrdom of a Young African Woman“, in: J. N. Bremmer, M. Formisano (eds.), *Perpetua's Passions. Multidisciplinary Approaches to the Passio Perpetuae et Felicitatis*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 35–53.
- Bremmer, J. N., „‚Christianus sum‘: The Early Christian Martyrs and Christ“, in: G. J. M. Bartelink, A. Hilhorst, C. H. Kneepkens (eds.), *Eulogia. Mélanges offerts à Antoon A. R. Bastiaensen à l'occasion de son soixante-cinquième anniversaire*, Nijhoff International, Steenbrugge – The Hague 1991, s. 11–20.
- Bremmer, J. N., „Magic, Martyrdom and Women's Liberation in the Acts of Paul and Thecla“, in: týž (ed.), *The Apocryphal Acts of Paul and Thecla*, Kok Pharos, Kampen 1996, s. 36–59.
- Bremmer, J. N., „Het martelaarschap van Perpetua en Felicitas“, *Hermeneus* 78, 2006, s. 128–137.
- Bremmer, J. N., „The Motivation of Martyrs. Perpetua and the Palestinians“, in: B. Luchesi, K. von Stuckrad (eds.), *Religion im kulturellen Diskurs. Festschrift für Hans G. Kippenberg zu seinem 65. Geburtstag*, De Gruyter, Berlin – New York 2004, s. 535–554.
- Bremmer, J. N., „Perpetua and Her Diary: Authenticity, Family and Visions“, in: W. Ameling (ed.), *Märtyrer und Märtyrerakten*, Franz Steiner, Stuttgart 2002, s. 79–120.
- Bremmer, J. N., „rf. P. Habermehl, Perpetua und der Ägypter oder Bilder des Bösen im frühem afrikanischen Christentum. Ein Versuch zur Passio sanctarum Perpetua et Felicitatis, Berlin – New York 2004“, *Bryn Mawr Classical Review* 2006.01.34 [on-line]. Dostupný z [www: http://ccat.sas.upenn.edu/bmcr/2006/2006-01-34.html](http://ccat.sas.upenn.edu/bmcr/2006/2006-01-34.html).
- Bremmer, J. N., *The Rise and Fall of the Afterlife*, Routledge, London – New York 2002.
- Bremmer, J. N., „The Vision of Saturus in the Passio Perpetuae“, in: F. García Martínez, G. P. Luttikhuisen (eds.), *Jerusalem, Alexandria, Rome: Studies in Ancient Cultural Interaction in Honour of A. Hilhorst*, Brill, Leiden 2003, s. 55–73.
- Bremmer, J. N., Formisano, M., „Perpetua's Passions: A Brief Introduction“, in: týž (eds.), *Perpetua's Passions. Multidisciplinary Approaches to the Passio Perpetuae et Felicitatis*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 1–13.
- Bremmer, J. N., Formisano, M. (eds.), *Perpetua's Passions. Multidisciplinary Approaches to the Passio Perpetuae et Felicitatis*, Oxford University Press, Oxford 2012.
- Brent, A., *Ignatius of Antioch. A Martyr Bishop and the Origin of Episcopacy*, T&T Clark, London – New York 2007.
- Burini, C., „Me sciebam fabulari sum Domino‘ (pass. Perp. Fel. 4,2)“, in: A. Isola, E. Menestò, A. di Pilla (eds.), *Curiositas. Studi di cultura classica e medievale in onore di Ubaldo Pizzani*, Edizioni Scientifiche Italiane, Napoli 2002, s. 219–229.
- Burkitt, F. C., „St Felicity in the Roman Mass“, *JThS* 32 (127), 1931, s. 279–287.
- Burrus, V., *Saving Shame. Martyrs, Saints, and Other Abject Subjects*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2008.
- Butler, R. D., *The New Prophecy & „New Visions“: Evidence of Montanism in the Passion of Perpetua and Felicitas*, The Catholic University of America Press, Washington D. C. 2006.
- Butler, R. D., „Perpetua's Use of Sacred Writings“, přednáška přednesená roku 2005 na National Evangelical Theological Society Conference, Valley Forge, Pennsylvania) [on-line]. Dostupný z [www:](http://www: www:)

- <http://www.reclaimingthemind.org/papers/ets/2003/ButlerPerpetuas%20Use%20of%20Sacred%20Writings/ButlerPerpetuas%20Use%20of%20Sacred%20Writings.html>.
- Byron, G. L., *Symbolic Blackness and Ethnic Difference in Early Christian Literature*, Routledge, London – New York 2002.
- Campos, J., „El autor de la ‚Passio SS. Perpetuae et Felicitatis‘“, *Helmantica* 10, 1959, s. 357–381.
- Cantarella, E., *Pandora's Daughters: The Role and Status of Women in Greek and Roman Antiquity*, John Hopkins University Press, Baltimore 1987.
- Cantarella, E., „Prefazione“, in: M. Formisano (ed.), *La Passione di Perpetua e Felicità*, BUR, Milano 2008, s. I–XIII.
- Castelli, E., „I Will Make Mary Male: Pieties of the Body and Gender Transformation of Christian Women in Late Antiquity“, in: J. Epstein, K. Straub (eds.), *Body Guard. The Cultural Politics of Gender Ambiguity*, Routledge, New York 1991, s. 29–49.
- Castelli, E., *Martyrdom and Memory. Early Christian Culture Making*, Columbia University Press, New York 2004.
- Ciccarese, M. P., „Le più antiche rappresentazioni del purgatorio, dalla Passio Perpetuae all' fine del IX sec.“, *Romanobarbarica* 7, Roma 1982–1983, s. 33–76.
- Ciccarese, M. P. (ed.), *Visioni dell'aldilà in Occidente. Fonti, modelli, testi*, Nardini, Firenze 1987.
- Clark, E. A. (ed.), *Women in the Early Church*, Michael Glazier, Wilmington 1983.
- Clark, G., *Women in Late Antiquity: Pagan and Christian Lifestyles*, Oxford University Press, Oxford 1993.
- Cobb, L. S., *Dying to Be Man. Gender and Language in Early Christian Martyr Texts*, Columbia University Press, New York 2008.
- Coleman, K. M., „Fatal Charades: Roman Executions Staged as Mythological Enactments“, *JRS* 80, 1990, s. 44–73.
- Cooper, K., „A Father, a Daughter and a Procurator: Authority and Resistance in the Prison Memoir of Perpetua of Carthage“, *Gender & History* 23, 2011, s. 685–702.
- Corsini, E., „Proposte per una lettura della ‚Passio Perpetuae‘“, in: *Forma futuri. Studi in onore del card. M. Pellegrino*, Bottega d'Erasmus, Torino 1975, s. 481–541.
- Cox Miller, P., *Dreams in Late Antiquity. Studies in the Imagination of a Culture*, Princeton University Press, Princeton 1994.
- Davies, S. J., *The Cult of St Thecla. A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity*, Oxford University Press, Oxford 2001.
- Dehandschutter, B., „Hagiographie et histoire. À propos des actes et passions des martyrs“, in: M. Lamberigts, P. van Deun (vyd.), *Martyrium in Multidisciplinary Perspective. Memorial Louis Reekmans*, Peeters, Leuven 1995, s. 295–301.
- Dekkers, E., „Les traductions grecques des écrits patristiques latins“, *Sacris erudiri* 5, 1953, s. 193–233.
- Delehay, H., *Les légendes grecques des saints militaires*, Librairie Alphonse Picard, Paris 1909.
- Delehay, H., *Les légendes hagiographiques*, Bureaux de la Société des Bollandistes, Bruxelles 1906².
- Delehay, H., *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Société des Bollandistes, Bruxelles 1966².
- Divjak, J., Wischmeyer, W., „Perpetua felicitate oder Perpetua und Felicitas? Zu ICKarth 2,1“, *WS* 114, 2001, s. 613–627.
- Dodds, E. R., *Pohané a křesťané ve věku úzkosti*, přel. M. Pokorný, Rezek, Praha 1997.
- Dolbeau, F., *Augustin d'Hippone. Vingt-six sermons au peuple d'Afrique*, Institut d'Études Augustiniennes, Paris 2009².
- Dolbeau, F., „rf. J. Amat, Passion de Perpétue et de Félicité suivi des Actes, Paris 1996“, *REAug* 43, 1997, s. 350–353 (recenze).
- Dolbeau, F., „rf. T. D. Barnes, Early Christian Hagiography and Roman History, Tübingen 2010“, *REAug* 57, 2011, s. 405–406 (recenze).
- Dolbeau, F., „rf. R. D. Butler, New Prophecy & ‚New Visions‘, Washington D. C. 2006“, *REAug*, 53, 2007, s. 348–349 (recenze).
- Dolbeau, F., „Un sermon inédit d'origine africaine pour la fête des Saintes Perpétue et Félicité“, *AB* 113, 1995, s. 89–106 (přetištěno rovněž in: týž, *Augustin et la prédication en Afrique. Recherches sur divers sermons authentiques, apocryphes ou anonymes*, Institut d'Études Augustiniennes, Paris 2005, s. 337–354).
- Dolbeau, F., „Sermons inédits de saint Augustin prêchés en 397 (3ème série)“, *Revue Bénédictine* 102, 1992, s. 267–297 (přetištěno rovněž in: týž, *Augustin d'Hippone. Vingt-six sermons au peuple d'Afrique*, Institut d'Études Augustiniennes, Paris 2009², s. 84–99).
- Dölger, F. J., „Antike Parallelen zum leidenden Dinocrates in der Passio Perpetuae“, *Antike und Christentum* 2, 1930, s. 1–40.
- Dölger, F. J., „Der Kampf mit dem Ägypter in der Perpetua-Vision. Das Martyrium als Kampf mit dem Teufel“, *Antike und Christentum* 3, 1932, s. 177–188.
- von Dörnberg, B., *Traum und Traumdeutung in der alten Kirche. Die westliche Tradition bis Augustin*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2008.
- Dronke, P., *Women Writers of the Middle Ages. A Critical Study of Texts from Perpetua († 203) to Marguerite Porete († 1310)*, Cambridge University Press, Cambridge 1984.
- Duchesne, L., „En quelle langue ont été écrits les actes des saintes Perpétue et Félicité?“, *CRAI* 35, 1891, č. 1, s. 39–54.
- Dulaey, M., *Le rêve dans la vie et la pensée de saint Augustin*, Études Augustiniennes, Paris 1973.
- Dunn, G. D., *Tertullian*, Routledge, London – New York 2004.
- Dus, J. A., *Umučení Polykarpa a pašijni příběh*, Mlýn, Jihlava 2011.
- Duval, Y., *Loca Sanctorum Africae. Le culte des martyres en Afrique du IVe au VIIe siècle*, I–II, École française de Rome, Roma 1982.
- Edwards, M., *Catholicity and Heresy in the Early Church*, Ashgate, Farnham – Burlington 2009.
- Elm von der Osten, D., „Perpetua felicitas: Die Predigten des Augustinus zur Passio Perpetuae et Felicitatis (S. 280–282)“, in: T. Fuhrer (ed.), *Die christlich-philosophischen Diskurse der Spätantike: Texte, Personen, Institutionen*, Franz Steiner, Stuttgart 2008, s. 275–298.
- Elm von der Osten, D., „Perpetual Felicity: Sermons of Augustine on Female Martyrdom (s. 280–282 auct. [Erfurt 1])“, *SPatr* 49, 2010, s. 203–209.
- van den Eynde, S., „A Testimony to the Non-Believers, A Blessing to the Believers'. The Passio Perpetuae and the Construction of a Christian Identity“, in: J. Leemans, J. Mettepenningen (eds.), *More Than a Memory. The Discourse of Martyrdom and the Construction of Christian Identity in the History of Christianity*, Peeters, Leuven – Paris – Dudley, MA 2005, s. 23–44.
- Farrell, J., „The Canonization of Perpetua“, in: J. N. Bremmer, M. Formisano (eds.), *Perpetua's Passions. Multidisciplinary Approaches to the Passio Perpetuae et Felicitatis*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 300–320.
- Farrell, J., *Latin Language and Latin Culture from Ancient to Modern Times*, Cambridge University Press, Cambridge 2001.

- Fontaine, J., *Aspects et problèmes de la prose d'art latine au IIIe siècle. La genèse des styles latins chrétiens*, Bottega d'Erasmus, Torino 1968.
- Formisano, M., „Introduzione“, in: týž (ed.), *La Passione di Perpetua e Felicità*, BUR, Milano 2008, s. 7–74.
- Formisano, M., „Perpetua's Prisons: Notes on the Margins of Literature“, in: J. N. Bremmer, M. Formisano (eds.), *Perpetua's Passions. Multidisciplinary Approaches to the Passio Perpetuae et Felicitatis*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 329–348.
- Franchi de' Cavalieri, P., „Gli atti dei SS. Montano, Lucio e compagni. Recensione del testo ed introduzione sulle sue relazioni con la Passio S. Perpetuae“, in: týž, *Scritti agiografici*, I, Biblioteca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano 1962 (*Studi e testi*, 221), s. 199–262
- Franchi de' Cavalieri, P., „La Passio SS. Perpetuae et Felicitatis“, in: týž, *Scritti agiografici*, I, Biblioteca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano 1962 (*Studi i testi*, 221), s. 41–154.
- Frankfurter, D., „Martyrology and the Prurient Gaze“, *J ECS* 17, 2009, s. 215–249.
- von Franz, M. L., „Die Passio Perpetuae. Versuch einer psychologischen Deutung“, in: C. G. Jung (ed.), *Aion. Untersuchungen zur Symbolgeschichte*, Rascher, Zürich 1951, s. 389–496.
- Fredouille, J.-Cl., *Tertullien et la conversion de la culture antique*, Études Augustiniennes, Paris 1972.
- Frend, W. H. C., „Blandina and Perpetua: Two Early Christian Heroines“, in: M. J. Rougé, M. R. Turcan (eds.), *Les Martyrs de Lyon (177)*, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris 1978, s. 167–177 (přetištěno rovněž in: Scholer, D. M. [ed.], *Women in Early Christianity*, Garland, New York 1993, s. 87–97).
- Frend, W. H. C., *The Donatist Church. A Movement of Protest in Roman North Africa*, Clarendon Press, Oxford 1952.
- Frend, W. H. C., *Martyrdom and Persecution in the Early Church. A Study of a Conflict from the Maccabees to Donatus*, Blackwell, Oxford 1965.
- Frend, W. H. C., „The North African Cult of Martyrs. From Apocalyptic to Hero-Worship“, in: T. Klauser, E. Dassmann, K. Thraede (eds.), *Jenseitsvorstellungen in Antike und Christentum. Gedenkschrift für Alfred Stüiber*, Aschendorff, Münster 1982, s. 154–167.
- Freudenberger, R., „Das angebliche Christenedikt des Septimius Severus“, *WS* 81, 1968, s. 206–217.
- Fridh, Å., *Le problème de la Passion des saintes Perpétue et Félicité*, Elanders boktryckeri aktiebolag, Göteborg 1968.
- Gaddis, M., *There is No Crime for Those Who Have Christ. Religious Violence in the Christian Roman Empire*, University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 2005.
- de Gaiffier, B., „La lecture des actes des martyrs dans la prière liturgique en Occident. A propos du Passionnaire hispanique“, *AB* 72, 1954, s. 134–166.
- Gärtner, H.-A., „Die Acta Scillitanorum in literarischer Interpretation“, *WS* 102, 1989, s. 149–167.
- Gieseler, J. K. L., *A Text-Book of Church History*, přel. S. Davidson, I, Harper, New York 1857.
- Gillette, G., „Augustine and the Significance of Perpetua's Words: ‚And I was a Man‘“, *Augustinian Studies* 32, 2001, s. 115–125.
- Gounelle, R., „Traductions de textes hagiographiques et apocryphes latins en Grec“, *Apocrypha* 16, 2005, s. 35–74.
- Graf, F., „Bridge and the Ladder: Narrow Passages in Late Antique Visions“, in: R. S. Bouston, A. Yoshiko Reed (eds.), *Heavenly Realms and Earthly Realities in Late Antique Religions*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 19–33.
- Grig, L., *Making Martyrs in Late Antiquity*, Duckworth, London 2004.
- Guazzelli, G. A., „Gli ‚Acta brevia sanctorum Perpetuae et Felicitatis‘. Una proposta di rilettura“, *Cristianesimo nella storia* 30, 2009, s. 1–38.
- Habermehl, P., *Perpetua und der Ägypter oder Bilder des Bösen im frühen afrikanischen Christentum. Ein Versuch zur Passio sanctorum Perpetua [sic] et Felicitatis*, De Gruyter, Berlin – New York 2004².
- Halkin, F. (ed.), *Bibliotheca hagiographica graeca*, II, Société des Bollandistes, Bruxelles 1957³.
- Halkin, F. (ed.), *Novum auctarium bibliothecae hagiographicae graecae*, Société des Bollandistes, Bruxelles 1984.
- Halporn, J. W., „Literary History and Generic Expectations in the Passio and Acta Perpetuae“, *VChr* 45, 1991, s. 223–241.
- von Harnack, A., *Geschichte der altchristlichen Litteratur bis Eusebius*, II: *Die Chronologie, 2: Die Chronologie der Litteratur von Irenaeus bis Eusebius*, J. C. Hinrichs, Leipzig 1904.
- Harris, W. V., *Dreams and Experience in Classical Antiquity*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.) – London 2009.
- Heffernan, T. J., *The Passion of Perpetua and Felicity*, Oxford University Press, New York 2012.
- Heffernan, T. J., „Philology and Authorship in the Passio Sanctorum Perpetuae et Felicitatis“, *Traditio* 50, 1995, s. 315–325.
- Heffernan, T. J., *Sacred Biographies. Saints and Their Biographers in the Middle Ages*, Oxford University Press, New York – Oxford 1988.
- Heffernan, T. J., Shelton, J. E., „Paradisus in carcere: The Vocabulary of Imprisonment and the Theology of Martyrdom in the Passio Sanctorum Perpetuae et Felicitatis“, *J ECS* 14, 2006, s. 217–223.
- Hernández Lobato, J., „Repraesentatio rerum: Hacia un análisis narratológico de la Passio Perpetuae“, *Voces* 16, 2005, s. 75–95.
- Hill, E., „Notes“, in: Saint Augustine, *Sermons III/8 (273-305A) on the Saints*, přel. E. Hill, *The Works of Saint Augustine. A Translation for the 21st Century*, part III, vol. 8, New City Press, New York 1994.
- Hirschmann, V.-E., *Horrenda Secta. Untersuchungen zum frühchristlichen Montanismus und seinen Verbindungen zur paganen Religion Phrygiens*, Franz Steiner, Stuttgart 2005.
- Hofmann, J., „Christliche Frauen im Dienst kleinasiatischer Gemeinden des ersten und zweiten Jahrhunderts. Eine prosopographische Studie“, *VChr* 54, 2000, s. 283–308.
- Hofmann, J., „Vibia Perpetua, liberaliter instituta. Zum Bildungsstand einer karthagischen Christin an der Wende des zweiten Jahrhunderts“, in: F. R. Prostmeier (ed.), *Früh-Christentum und Kultur*, Herder, Freiburg – Basel – Wien, s. 75–94.
- Hogrefe, A., *Umstrittene Vergangenheit. Historische Argumente in der Auseinandersetzung Augustins mit den Donatisten*, De Gruyter, Berlin – New York 2009.
- Hoppenbrouwers, H. A. M., *Recherches sur la terminologie du martyre de Tertullien à Lactance*, Dekker et Van de Vegt, Nijmegen 1961.
- Hunink, V., „Did Perpetua Write Her Prison Account?“, *LF* 133, 2010, s. 147–155.
- Irwin, E., „Gender, Status and Identity in a North African Martyrdom 203 CE“, in: E. dal Covolo, G. Rinaldi (eds.), *Gli imperatori Severi. Storia, archeologia, religione*, LAS, Roma 1999, s. 251–260.

- Iser, W., „Apelová struktura textů“, přel. I. Vízdalová, in: M. Sedmidubský, M. Červenka, I. Vízdalová (eds.), *Čtenář jako výzva. Výbor z prací kostrnické školy recepční estetiky*, Host, Brno 2001, s. 39–61.
- Janssen, H., *Kultur und Sprache. Zur Geschichte der alten Kirche im Spiegel der Sprachentwicklung von Tertullian bis Cyprian*, Dekker et Van de Vegt, Nijmegen 1938.
- Jensen, M. P., *Martyrdom and Identity. The Self on Trial*, T&T Clark, London – New York 2010.
- Jurissevich, E., „Le prologue de la Vita Cypriani versus le prologue de la Passio Perpetuae et Felicitatis: De la prééminence du récit de la vie et du martyre d'un évêque sur le récit de la passion de simples catéchumènes et laïcs“, in: A. d'Anna, C. Zamagni (eds.), *Cristianesimi nell'antichità: Fonti, istituzioni, ideologie a confronto*, Olms, Hildesheim 2007, s. 131–148.
- Kaczmarkowski, M., „Struktura pionowa tekstów: Passio Sanctarum Perpetuae et Felicitatis, Passio Sanctorum Mariani et Iacobi i Passio Sanctorum Montani et Lucii“, *Vox Patrum* 11–12, 1991–1992, č. 20–23, s. 213–221.
- Karčíková, L., *Milost a vůle podle Augustina*, Oikoymenh, Praha 2006.
- Kimber Buell, D., *Why This New Race. Ethnic Reasoning in Early Christianity*, Columbia University Press, New York 2005.
- Kitzler, P., „Augustinova kázání In natali martyrum Perpetuae et Felicitatis (Sermones 280–282)“, in: H. Krmíčková, A. Pumphová, D. Růžičková, L. Švanda (eds.), *Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k počtě J. Nechtové*, Matice moravská, Brno 2006, s. 89–98.
- Kitzler, P., „Berlínská konference Perpetua's Passions“, *LF* 130, 2007, s. 381–386.
- Kitzler, P., „Duae gemmae in ecclesia refuserunt. Pseudo-Augustinovy homilie na svátek svaté Perpetuy a Felicity“, in: Z. Silagiová, H. Šedinová, P. Kitzler (eds.), *Pulchritudo et sapientia. Ad honorem Pavel Spunar*, KKS FLÚ AV ČR, Praha 2008, s. 126–140.
- Kitzler, P., „Ex uno homine tota haec animarum redundantia. Ursprung, Entstehung und Weitergabe der individuellen Seele nach Tertullian“, *VChr* 64, 2010, s. 353–381.
- Kitzler, P., „Nihil enim anima si non corpus. Tertullian und die Körperlichkeit der Seele“, *WS* 122, 2009, s. 145–169.
- Kitzler, P., „Passio Perpetuae a Acta Perpetuae. Mezi tradicí a inovací“, in: R. Koziak, J. Nemeš (eds.), *Svátec a jeho funkce v společnosti*, I, Chronos, Bratislava 2006, s. 27–37.
- Kitzler, P., „Passio Perpetuae a montanismus. Staré otázky, nové odpovědi? Poznámky ke knize Rexe D. Butlera“, *LF* 130, 2007, s. 360–372.
- Kitzler, P., „Passio Perpetuae and Acta Perpetuae: Between Tradition and Innovation“, *LF* 130, 2007, s. 1–19.
- Kitzler, P., „Perpetua devalata? Poznámky ke knize P. Habermehla o Passio Perpetuae a k Passio Perpetuae obecně“, *LF* 129, 2006, s. 422–430.
- Kitzler, P., „Q. S. F. Tertullianus – Povzbuzení mučedníkům (Ad martyras)“, *Teologický sborník* 4, 2002, s. 55–62.
- Kitzler, P., „rf. L. S. Cobb, Dying to Be Man. Gender and Language in Early Christian Martyr Texts, New York 2008“, *LF* 133, 2010, s. 441–446 (recenze).
- Kitzler, P., „Tertullianus. Demytizace osobnosti a protipohanská polemika v De spectaculis“, in: Tertullianus, *O hráč – De spectaculis*, přel. P. Kitzler, Oikoymenh, Praha 2004, s. 7–87.
- Kitzler, P., „Tertullianus. Mezi Romanitas a Christianitas“, in: V. Herold, I. Müller, A. Havlíček (eds.), *Dějiny politického myšlení*, II/1: *Politické myšlení raného křesťanství a středověku*, Oikoymenh, Praha 2011, s. 50–73.
- Kitzler, P., „Viri mirantur facilius quam imitantur: Passio Perpetuae in the Literature of Ancient Church“, in: M. P. Futre et alii (eds.), *ICAN IV. Crossroads in the Ancient Novel: Spaces, Frontiers, Intersections, Cosmos*, Lisboa 2008, s. 220–221 (abstrakt).
- Kitzler, P., „Viri mirantur facilius quam imitantur: Passio Perpetuae in the Literature of Ancient Church (Tertullian, acta martyrum and Augustine)“, in: J. Perkins, M. Futre Pinheiro, R. Pervo (eds.), *The Ancient Novel and the Early Christian and Jewish Narrative. Fictional Intersections*, Barkhuis Publishing & Groningen University Library, Groningen (v tisku).
- Kitzler, P., „Vis divinae gratiae, potentior utique natura. Tertullianovo pojetí Boží milosti“, in: L. Karčíková, J. A. Dus (eds.), *Milost v patristice*, Mlýn, Jihlava 2011, s. 77–105.
- Kitzler, P. (ed.), *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009.
- Kitzler, P. (ed.), *Příběhy raně křesťanských mučedníků II. Výbor z latinské a řecké martyrologické literatury 4. a 5. století*, Vyšehrad, Praha 2011.
- Klawiter, F. C., „The Role of Martyrdom and Persecution in Developing the Priestly Authority of Women in Early Christianity: A Case Study of Montanism“, *Church History* 49, 1980, s. 251–261.
- Kleinberg, A., *Flesh Made Word. Saints' Stories and the Western Imagination*, přel. J. M. Todd, Belknap Press, Cambridge (Mass.) – London 2008.
- Klostergaard Petersen, A., „Gender-bending in Early Jewish and Christian Martyr Texts“, in: J. Engberg, U. Holmsgaard Eriksen, A. Klostergaard Petersen (eds.), *Contextualising Early Christian Martyrdom*, Peter Lang, Frankfurt am Main etc. 2011, s. 225–256.
- Konstan, D., „Perpetua's Martyrdom and the Metamorphosis of Narrative“, in: J. N. Bremmer, M. Formisano (eds.), *Perpetua's Passions. Multidisciplinary Approaches to the Passio Perpetuae et Felicitatis*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 291–299.
- Konstan, D., „Reunion and Regeneration: Narrative Patterns in Ancient Greek Novels and Christian Acts“, in: Grammatiki A. Karla (ed.), *Fiction on the Fringe. Novelistic Writing in the Post-Classical Age*, Brill, Leiden – Boston 2009, s. 105–120.
- Kotula, T., „Utraque lingua eruditi: Une page relative à l'histoire de l'éducation dans l'Afrique romaine“, in: J. Bibauw (ed.), *Hommages à Marcel Renard*, II, Collection Latomus, Bruxelles 1969, s. 386–392.
- Kraemer, R. S., *Unreliable Witnesses. Religion, Gender, and History in the Greco-Roman Mediterranean*, Oxford University Press, Oxford 2011.
- Kraemer, R. S., Lander, S. L., „Perpetua and Felicitas“, in: P. F. Esler (ed.), *The Early Christian World*, II, Routledge, London – New York 2000, s. 1048–1068.
- Lamirande, É., „Des femmes aux origines de l'église Nord-Africaine. Le contexte martyrologique (180–225)“, *Augustinianum* 47, 2007, s. 41–83.
- Lanata, G., *Gli atti dei martiri come documenti processuali*, Giuffrè, Milano 1973.
- Laporte, J., *The Role of Women in Early Christianity*, Mellen, Lewiston, N. Y. 1982.
- Leal, J., „Nota Martyrologica: el sueño de Dinócrates en la Passio Perpetuae y las fuentes de la Passio Fabii Vexilliferi“, *SPatr* 46, 2010, s. 349–354.
- Leal, J., Maspero, G., „Revisiting Tertullian's Authorship of the Passio Perpetuae through Quantitative Analysis“, in: P. Grzybek, E. Kelih, J. Mačutek (eds.), *Text and Language. Structures, Functions, Interrelations, Quantitative Perspectives*, Praesens Verlag, Wien 2010, s. 99–108.
- Lefkowitz, M. R., „The Motivations for St. Perpetua's Martyrdom“, *Journal of the American Academy of Religion* 44, 1976, s. 417–421.

- Le Goff, J., *Zrození očištění*, přel. V. Dvořáková, Vyšehrad, Praha 2003.
- Leibniz, G. W., *Sämtliche Schriften und Briefe*, Reihe I, Bd. 13: *Allgemeiner politischer und historischer Briefwechsel. August 1696 – April 1697*, Akademie Verlag, Berlin 1987.
- Lods, M., *Confesseurs et martyrs successeurs des prophètes dans l'Église des trois premiers siècles*, Éditions Delachaux & Niestlé, Neuchâtel – Paris 1958.
- Lomanto, V., „Rapporti fra la ‚Passio Perpetuae‘ e ‚passiones‘ africane“, in: *Forma futuri. Studi in onore del card. Michele Pellegrino*, Bottega d'Erasmus, Torino 1975, s. 566–586.
- Lotman, Ju. M., Uspenskij, B. A., „O sémiotickém mechanismu kultury“, přel. P. Hroch, in: T. Glanc (ed.), *Exotika. Výbor z prací tartuské školy*, Host, Brno 2003, s. 36–58.
- Marjanen, A., „Male Women Martyrs: The Function of Gender-Transformation Language in Early Christian Martyrdom Accounts“, in: T. Karlsen Seim, J. Økland (eds.), *Metamorphoses. Resurrection, Body and Transformative Practices in Early Christianity*, De Gruyter, Berlin – New York 2009, s. 231–247.
- Marschies, Ch., „The Passio Sanctarum Perpetuae et Felicitatis and Montanism?“, in: J. N. Bremmer, M. Formisano (eds.), *Perpetua's Passions. Multidisciplinary Approaches to the Passio Perpetuae et Felicitatis*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 277–290.
- Matthews, S., *Perfect Martyr. The Stoning of Stephen and the Construction of Christian Identity*, Oxford University Press, Oxford 2010.
- Mazzucco, C., „E fui fatta maschio“. *La donna nel Cristianesimo primitivo*, La Lettere, Firenze – Torino 1989.
- Mazzucco, C., „rf. Passion de Perpétue et de Félicité suivi des Actes, éd. J. Amat, Paris 1996“, *RSLR* 36, 2000, s. 157–167 (recenze).
- Mazzucco, C., „Il significato cristiano della ‚libertas‘ proclamata dai martiri della ‚Passio Perpetuae‘“, in: *Forma futuri. Studi in onore del card. M. Pellegrino*, Bottega d'Erasmus, Torino 1975, s. 542–565.
- McGowan, A., „The Ancient Limits of Modern Religion: Perpetua, Augustine and the Construction of the Secular“, *Pacifica* 23, 2010, s. 267–280.
- McGowan, A., *Ascetic Eucharists. Food and Drink in Early Christian Ritual Meals*, Oxford University Press, Oxford 1999.
- McGowan, A., „Discipline and Diet: Feeding the Martyrs in Roman Carthage“, *HThR* 96, 2003, s. 455–476.
- McKechnie, P., „St. Perpetua and Roman Education in AD 200“, *L'antiquité classique* 63, 1994, s. 279–291.
- Merkt, A., *Das Egefeuer. Entstehung und Funktion einer Idee*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 2005.
- Merkt, A., „Gewaltverarbeitung und Konfliktbewältigung im Medium des Visionsberichtes: Die Passio Perpetuae und die Apokalypse des Johannes“, in: J. Verheyden, T. Nicklas, A. Merkt (vyd.), *Ancient Christian Interpretations of „Violent Texts“ in the Apocalypse*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2011, s. 63–93.
- Mertens, C., „Les premiers martyrs et leurs rêves. Cohésion de l'histoire et des rêves dans quelques ‚passions‘ latines de l'Afrique du Nord“, *Revue d'histoire ecclésiastique* 81, 1986, s. 5–46.
- Mertens, C., „Le rêve dans les passions des martyrs. Analyse narrative“, *Augustinianum* 44, 2004, s. 269–319.
- Meslin, M., „Vases sacrés et boissons d'éternité dans les visions des martyrs africains“, in: J. Fontaine, Ch. Kannengiesser (eds.), *Epektasis. Mélanges patristiques offerts au cardinal Jean Daniélou*, Beauchesne, Paris 1972, s. 139–153.
- Mohrmann, Chr., „Das Wortspiel in den augustinischen Sermones“, in: táž, *Études sur le latin des chrétiens, I: Le Latin des chrétiens*, Edizioni di storia e letteratura, Roma 1961, s. 323–349.
- Monaci Castagno, A., *L'agiografia cristiana antica. Testi, contesti, pubblico*, Morcelliana, Brescia 2010.
- Moriarty, R., „The Claims of the Past. Attitudes to Antiquity in the Introduction to Passio Perpetuae“, *SPatr* 31, 1997, s. 307–313.
- Moss, C. R., „Blood Ties. Martyrdom, Motherhood, and Family in the Passion of Perpetua and Felicity“, in: S. P. Ahearne-Kroll, J. A. Kelhoffer, P. A. Holloway (eds.), *Women and Gender in Ancient Religions: Interdisciplinary Approaches*, Mohr Siebeck, Tübingen 2010, s. 183–202.
- Moss, C. R., „On the Dating of Polycarp: Rethinking the Place of the Martyrdom of Polycarp in the History of Christianity“, *Early Christianity* 1, 2010, s. 539–574.
- Moss, C. R., *The Other Christs. Imitating Jesus in Ancient Christian Ideologies of Martyrdom*, Oxford University Press, Oxford 2010.
- Musurillo, H., „Introduction“, in: týž (ed.), *The Acts of the Christian Martyrs*, Clarendon Press, Oxford 1972, s. XI–LXIII.
- Nathan, G., *The Family in Late Antiquity. The Rise of Christianity and the Endurance of Tradition*, Routledge, London – New York 2000.
- Orbán, A. P., „The Afterlife in the Visions of the Passio SS. Perpetuae et Felicitatis“, in: A. A. R. Bastiansen, A. Hilhorst, C. H. Kneepkens (eds.), *Fructus centesimus. Mélanges offerts à G. J. M. Bartelink à l'occasion de son soixante-cinquième anniversaire*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 1989, s. 269–277.
- Orsi, J. A., *Dissertatio apologetica pro sanctarum Perpetuae, Felicitatis et sociorum martyrum orthodoxia adversus Samuelem Basnagium Auctore R. P. Josepho Augustino Orsi O. P. ... accedit Francisci Castilionensis Martyrium Antoninianum, seu Beati Antonii de Ripolis ordin. praedicat. ab eodem Ursio notis illustratum*, Typis Bernardi Paperini, Florentiae 1728.
- Osiek, C., „Perpetua's Husband“, *J ECS* 10, 2002, s. 287–290.
- Paciorkowski, R., „L'héroïsme religieux d'après la Passion des saintes Perpétue et Félicité“, *REAug* 5, 1959, s. 367–389.
- Perkins, J., „The Passion of Perpetua: A Narrative of Empowerment“, *Latomus* 53, 1994, s. 837–847.
- Perkins, J., „The Rhetoric of the Maternal Body in the Passion of Perpetua“, in: T. Penner, C. Vander Stichele (eds.), *Mapping Gender in Ancient Religious Discourses*, Brill, Leiden – Boston 2007, s. 313–332 (přetištěno rovněž in: táž, *Roman Imperial Identities in the Early Christian Era*, Routledge, London – New York 2009, s. 159–171).
- Perkins, J., *Roman Imperial Identities in the Early Christian Era*, Routledge, London – New York 2009.
- Perkins, J., *The Suffering Self. Pain and Narrative Representation in the Early Christian Era*, Routledge, London – New York 1995.
- Perraymond, F., „Alcune visioni nell'arte cristiana antica: Abramo, Giacobbe, Ezechiele, Pastore d'Erma, Felicità e Perpetua“, *Augustinianum* 29, 1989, s. 549–563.
- Petraglio, R., *Lingua latina e mentalità biblica nella Passio sanctae Perpetuae. Analisi di caro, carnalis e corpus*, Morcelliana, Brescia 1976.
- Pettersen, A., „Perpetua: Prisoner of Conscience“, *VChr* 41, 1987, s. 139–153.
- Pizzolato, L. F., „Note alla Passio Perpetuae et Felicitatis“, *VChr* 34, 1980, s. 105–119.

- Plant, I. M. (ed.), *Women Writers of Ancient Greece and Rome: An Anthology*, Equinox Publishing, London 2004.
- Poirier, M., „Note sur la Passio Perpetuae et Felicitatis: Félicité était-elle vraiment l'esclave de Perpétue?“, *SPatr* 10, 1970, s. 306–309.
- Pomeroy, S. B., *Goddesses, Whores, Wives and Slaves: Women in Classical Antiquity*, Schocken Books, New York 1975.
- Praet, D., „'Meliorē cupiditate detentus': Christian Self-definition and the Rejection of Marriage in the Early Acts of the Martyrs“, *Euphrosyne* 31, 2003, s. 457–473.
- Rader, L., „The Martyrdom of Perpetua: A Protest Account of Third-Century Christianity“, in: P. Wilson-Kastner (ed.), *A Lost Tradition: Women Writers of The Early Church*, University Press of America, Washington D. C. 1981, s. 1–17.
- Reichmann, V., *Römische Literatur in griechischer Übersetzung*, Dieterich, Leipzig 1943.
- Rives, J., „The Piety of a Persecutor“, *J ECS* 4, 1996, s. 1–25.
- Robert, L., „Une vision de Perpétue martyre à Carthage en 203“, *CRAI* 126, 1982, s. 228–276 (přetištěno rovněž in týž, *Opera minora selecta*, V, Hakkert, Amsterdam 1989, s. 791–839).
- Robinson, J. A., „Introduction“, in: týž (ed.), *The Passion of S. Perpetua Newly Edited from the MSS. with an Introduction and Notes. Together with an Appendix Containing the Original Latin Text of the Scillitan Martyrdom*, Cambridge University Press, Cambridge 1891, s. 1–58.
- Ronsse, E., „Rhetoric of Martyrs: Listening to Saints Perpetua and Felicitas“, *J ECS* 14, 2006, s. 283–327.
- Ronsse, E. A., *Rhetoric of Martyrs. Transmission and Reception History of the Passion of Saints Perpetua and Felicity*, University of Victoria 2007 (nepublikovaná dizertace).
- Rowland, Ch., *The Open Heaven. A Study of Apocalyptic in Judaism and Early Christianity*, SPCK, London 1982.
- Rupprecht, E., „Bemerkungen zur Passio SS. Perpetuae et Felicitatis“, *Rheinisches Museum*, N. F. 90, 1941, s. 177–192.
- Salisbury, J. E., *Perpetua's Passion. The Death and Memory of a Young Roman Woman*, Routledge, New York – London 1997.
- Salonius, A. H., *Passio S. Perpetuae. Kritische Bemerkungen mit besonderer Berücksichtigung der griechisch-lateinischen Überlieferung des Textes*, Helsingfors centraltryckeri och bokbinderi aktiebolag, Helsingfors 1921.
- Sardella, T., „Strutture temporali e modelli di cultura: rapporti tra antitradizionalismo storico e modello martiriale nella Passio Perpetuae et Felicitatis“, *Augustinianum* 30, 1990, s. 259–278.
- Sauget, J.-M., in: *Bibliotheca sanctorum*, X, Istituto Giovanni XXIII nella Pontificia Università Lateranense, Roma 1968, sl. 996–999, s. v. „Polieuto, santo, martire di Melitene“.
- Saxer, V., „Afrique latine“, in: G. Philippart (ed.), *Hagiographies. Histoire internationale de la littérature hagiographique latine et vernaculaire en Occident des origines à 1550*, I, Brepols, Turnhout 1994, s. 25–95.
- Saxer, V., *Bible et hagiographie. Textes et thèmes bibliques dans les Actes des martyrs authentiques des premiers siècles*, Peter Lang, Bern – Frankfurt am Main – New York 1986.
- Saxer, V., *Morts, martyrs, reliques en Afrique chrétienne aux premiers siècles*, Beauchesne, Paris 1980.
- Scorza Barcellona, F., „Sogni e visioni nella letteratura martirologica africana posteriore al III secolo“, *Augustinianum* 29, 1989, s. 193–212.
- Shaw, B. D., „The Passion of Perpetua“, *Past & Present* 139, 1993, s. 3–45 (přetištěno rovněž in: Osborne, R. [ed.], *Studies in Ancient and Roman Society*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 286–325).
- Shaw, B. D., „Postscript 2003“, in: R. Osborne (ed.), *Studies in Ancient Greek and Roman Society*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 322–325.
- Shaw, B. D., *Sacred Violence. African Christians and Sectarian Hatred in the Age of Augustine*, Cambridge University Press, New York 2011.
- Shewring, W. H., „En marge de la Passion des Saintes Perpétue et Félicité“, *Revue Bénédictine* 43, 1931, s. 15–22.
- Shewring, W. H., „Prose Rhythm in the Passio Perpetuae“, *JThS* 30, 1929, s. 56–57.
- Schiller, I., Weber, D., Weidmann, C., „Sechs neue Augustinuspredigten. Teil 1 mit Edition dreier Sermones“, *WS* 121, 2008, s. 227–284.
- Schlunk, H., „Zu den frühchristlichen Sarkophagen aus Bureba (Prov. Burgos)“, *Madriider Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts* 6, 1965, s. 139–166.
- Schlunk, H., Hauschild, T., *Die Denkmäler der frühchristlichen und westgotischen Zeit*, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein 1978.
- Schöllgen, G., *Ecclesia sordida? Zur Frage der sozialen Schichtung frühchristlicher Gemeinden am Beispiel Karthagos zur Zeit Tertullians*, Aschendorff, Münster 1984.
- Schwarte, K. H., „Das angebliche Christengesetz des Septimius Severus“, *Historia* 12, 1963, s. 185–208.
- Sigismund-Nielsen, H., „Vibia Perpetua – An Indecent Woman“, in: J. N. Bremmer, M. Formisano (eds.), *Perpetua's Passions. Multidisciplinary Approaches to the Passio Perpetuae et Felicitatis*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 103–117.
- Sirridge, M., „Dream Bodies and Dream Pains in Augustine's 'De natura et origine animae'“, *Vivarium* 43, 2005, s. 213–249.
- Sordi, M., *The Christians and the Roman Empire*, Routledge, London – New York 1994.
- Speyer, W., *Die Literarische Fälschung im heidnischen und christlichen Altertum. Ein Versuch ihrer Deutung*, C. H. Beck, München 1971.
- Ste. Croix, G. E. M. de, *Christian Persecution, Martyrdom & Orthodoxy*, (eds.) M. Whitby, J. Streeeter, Oxford University Press, Oxford 2006.
- Steinhauser, K. B., „Augustine's Reading of the Passio sanctorum Perpetuae et Felicitatis“, *SPatr* 33, 1997, s. 244–249.
- Streeter, G. P., *Redeemed Bodies. Women Martyrs in Early Christianity*, Westminster John Knox Press, Louisville 2009.
- Strobl, W., „Notitiolae Quodvultdeanae“, *VChr* 52, 1998, s. 193–203.
- Sullivan, L. M., „I responded, I will not' ...: Christianity as Catalyst for Resistance in the Passio Perpetuae et Felicitatis“, *Semeia* 79, 1997, s. 63–73.
- Šubrt, J., „Ecclesia martyrum: Příběhy mučedníků na pozadí donatistického schizmatu“, in: P. Kitzler (ed.), *Příběhy raně křesťanských mučedníků II. Výbor z latinské a řecké martyrologické literatury 4. a 5. století*, Vyšehrad, Praha 2011, s. 15–63.
- Šubrt, J., „Sanguis martyrum, semen Christianorum: Idea mučednictví v rané církvi“, in: P. Kitzler (ed.), *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Vyšehrad, Praha 2009, s. 15–48.
- Tabbernee, W., *Fake Prophecy and Polluted Sacraments. Ecclesiastical and Imperial Reactions to Montanism*, Brill, Leiden – Boston 2007.

- Tabbernee, W., *Montanist Inscriptions and Testimonia. Epigraphic Sources Illustrating the History of Montanism*, Mercer University Press, Macon (Georgia) 1997.
- Tabbernee, W., Lampe, P., *Pepouza and Tymion. The Discovery and Archaeological Exploration of a Lost Ancient City and an Imperial Estate*, De Gruyter, Berlin – New York 2008.
- Teeuwen, S. W. J., *Sprachlicher Bedeutungswandel bei Tertullian. Ein Beitrag zum Studium der christlichen Sondersprache*, Ferdinand Schöningh, Paderborn 1926.
- Testard, M., „La Passion des saintes Perpétue et Félicité. Témoignages sur le monde antique et le christianisme“, *Bulletin de l'association Guillaume Budé* 1, 1991, s. 56–75.
- Thesaurus Linguae Latinae*, Leipzig 1900–.
- Tilley, M. A., „The Passion of Perpetua and Felicity“, in: E. Schüssler Fiorenza (ed.), *Searching the Scriptures, II: A Feminist Commentary*, Crossroad, New York 1994, s. 829–858.
- Torjesen, K. Jo., *When Women Were Priests: Women's Leadership in the Early Church and the Scandal of Their Subordination in the Rise of Christianity*, Harper, San Francisco 1995.
- Tränkle, H., „Quintus Septimius Tertullianus Florens“, in: K. Sallmann (ed.), *Die lateinische Literatur des Umbruchs von der römischen zur christlichen Literatur*, C. H. Beck, München 1997 (*Handbuch der lateinischen Literatur der Antike*, IV), § 474, s. 438–511.
- Trevett, Chr., *Montanism. Gender, Authority and the New Prophecy*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.
- Trumbower, J. A., *Rescue for the Dead: The Posthumous Salvation of Non-Christians in Early Christianity*, Oxford University Press, Oxford 2001.
- Uhlhorn, G., *Fundamenta chronologiae Tertullianae*, G. F. Kaestner, Gottingae 1852.
- Varner, E. R., *Mutilation and Transformation. Damnatio Memoriae and Roman Imperial Portraiture*, Brill, Leiden – Boston 2004.
- de Veer, A. C., „Aux origines du De natura et origine animae de saint Augustin“, *REAug* 19, 1973, s. 121–157.
- Verschoren, M., „Eeuwige Gelukzaligheid. Het Martelaarschap van Perpetua en Felicitas in enkele sermoenen en in De anima et eius origine van Sint-Augustinus (354–430)“, in: *De kracht van Gods Woord. Augustinus als Predikant*, Augustijns Historisch Instituut, Heverlee – Leuven 2009, s. 89–120.
- Vierow, H., „Feminine and Masculine Voices in the Passion of Saints Perpetua and Felicitas“, *Latomus* 58, 1999, s. 600–619.
- Ville, G., *La gladiature en Occident des origines à la mort de Domitien*, École française de Rome, Roma 1981.
- de Waal, A., „Der leidende Dinocrates in der Vision der heil. Perpetua“, *Römische Quartalschrift* 17, 1903, s. 339–347.
- Waldner, K., „Visions, Prophecy and Authority in the Passio Perpetuae“, in: J. N. Bremmer, M. Formisano (eds.), *Perpetua's Passions. Multidisciplinary Approaches to the Passio Perpetuae et Felicitatis*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 201–219.
- Waldner, K., „Was wir also gehört und berührt haben, verkünden wir auch euch...“. Zur narrativen Technik der Körperdarstellung im Martyrium Polycarpi und der Passio Sanctarum Perpetuae et Felicitatis“, in: B. Feichtinger, H. Seng (eds.), *Die Christen und der Körper. Aspekte der Körperlichkeit in der christlichen Literatur der Spätantike*, K. G. Saur, Leipzig 2004, s. 29–74.
- Waszink, J. H. (ed.), *Tertulliani De anima*, J. M. Meulenhoff, Amsterdam 1947.
- Weitbrecht, J., „Maternity and Sainthood in the Medieval Perpetua Legend“, in: J. N. Bremmer, M. Formisano (eds.), *Perpetua's Passions. Multidisciplinary Approaches to the Passio Perpetuae et Felicitatis*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 150–166.
- Wiles, M., „Ortodoxie a herese“, in: I. Hazlett (ed.), *Rané křesťanství. Počátky a vývoj církve do roku 600*, přel. P. Kitzler, CDK, Brno 2009, s. 183–191.
- Wilhite, D. E., *Tertullian the African. An Anthropological Reading of Tertullian's Context and Identities*, De Gruyter, Berlin – New York 2007.
- Williams, C., „Perpetua's Gender. A Latinist Reads the Passio Perpetuae et Felicitatis“, in: J. N. Bremmer, M. Formisano (eds.), *Perpetua's Passions. Multidisciplinary Approaches to the Passio Perpetuae et Felicitatis*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 54–77.
- Wilpert, J., *Die Malereien der Katakomben Roms*, Herdersche Verlagshandlung, Freiburg in Breisgau 1903.
- Wilpert, J., *Die Malereien der Katakomben Roms. Tafelband*, Herdersche Verlagshandlung, Freiburg in Breisgau 1903.
- Wilson-Kastner, P. (ed.), *A Lost Tradition: Women Writers of the Early Church*, University Press of America, Washington D. C. 1981.
- Wlosok, A., „Acta (Passio) Scil(l)itanorum“, in: K. Sallmann (ed.), *Die lateinische Literatur des Umbruchs von der römischen zur christlichen Literatur 117–284 n. Chr.*, C. H. Beck, München 1997 (*Handbuch der lateinischen Literatur der Antike*, IV), §472.2, s. 422–423.
- Wlosok, A., „Passio Perpetuae et Felicitatis“, in: K. Sallmann (ed.), *Die lateinische Literatur des Umbruchs von der römischen zur christlichen Literatur 117–284 n. Chr.*, C. H. Beck, München 1997 (*Handbuch der lateinischen Literatur*, IV), § 472.3, s. 423–426.
- Ziegler, M., „Die Vita et passio Cypriani: Aussageabsicht und historischer Hintergrund“, *Klio* 91, 2009, str. 458–471.
- Zocca, E., „Un passo controverso della Passio Perpetuae IV,9: „De caso quod mulgebat dedit mihi quasi bucellam““, *SMSR* 50, 1984, s. 147–154.
- Zocca, E., „Sulla non-autenticità del Serm. 394 attribuito ad Agostino“, *SMSR* 49, 1983, s. 361–367.
- Zocca, E., „Le visioni nei Sermones de sanctis agostiniani“, *Augustinianum* 29, 1989, s. 393–409.